

Jana Dreimane

Cīņa par e-grāmatu tiesībām

Kaut e-grāmatu lasītāju pat labklājības zemēs Ziemeļamerikā un Eiropā patlaban ir ļoti maz (ASV — 1% iedzīvotāju), jau tuvākajā nākotnē tiek prognozēts straujš e-grāmatu pieprasījuma pieaugums. Tādēļ lielākie pasaules apgādi, kas vēlas saglabāt nozīmīgu ietekmi grāmatniecībā arī turpmāk, sākuši cīņu par potenciālo e-bestselleru izdošanas tiesībām.

Eļļu konkurences ugunī ielējusi ievērojamā amerikāņu rakstnieka Viljama Stairona (*William Styron*, 1925–2006, pazīstamākie romāni “Lie down in darkness”(1951), “The confessions of Nat Turner” (1967), “Sophie’s choice” (1979), latviski tulkots un izdots 1999.gadā ar nosaukumu “Sofijas izvēle” (Rīga : Zvaigzne ABC), “Darkness visible: a memoir of madness” (1990)) ģimene, kas noslēgusi vienošanos ar 2009.gada rudenī jaunizveidoto ASV multimediju izdevēju “Open Road Integrated Media” par astoņu V.Stairona darbu izdošanu e-grāmatās. Poligrāfiskos izdevumos tie iznākuši pirms vairāk nekā 15 gadiem vienā no pasaules lielākajiem apgādiem “Random House” un vairs nav pārdošanā.

V.Stairona jaunākā meita, 43 gadus vecā Aleksandra Stairona uzsver, ka ģimene atbalsta “Open Road Integrated Media” orientāciju uz e-grāmatām — grāmatindustrijas nākotni un vienlaikus — literatūras klasiku, piedāvājot 21.gadsimta sabiedrībai daļēji aizmirstus, aizsaulē aizgājušu autoru darbus. Viņu iepiecinā uzņēmuma iecere padarīt V.Stairona darbus par nozīmīgu e-literatūras daļu.

Stairona ģimene esot apmierināta ar “Random House” redaktora Roberta Lūmisa (*Loomis*) veikumu, kas redīgējis teju visus V.Stairona darbus, izņemot pirmo romānu. Diemžēl apgāds neesot izrādījis interesi par V.Stairona darbu e-versiju izdošanu.

“Open Road Integrated Media” iecerējusi izdot ne vien V.Stairona, bet arī Airisas Mērdokas (1919–1999) un Peta Konroja (*Pat Conroy*, 1945) darbus e-grāmatās. Sabiedrībai kļūšot pieejams arī Džozefa Hellera (*Joseph Heller*, 1923–1999) romāns “Āķis 22”, ko 1961.gadā iespieddarba formā pirmoreiz izdeva apgāds “Simon&Schuster”. Tā ir koledžas studentu obligātā lasāmviela, kas pērn pārdota 85 000 eksemplāros.

Viljams Stairons 1951.gadā. Oriģinālfoto glabājas Džūka Universitātes arhīvā (Duke University Archives)

2009.gada 11.decembrī “Random House” izdevniecības vadītājs Markuss Dole (*Markus Dohle*) izsūtīja vēstules literārajiem aģentiem, kurās uzsvērts: kompānijas līgumi ar autoriem, kas noslēgti pirms 1994.gada, neitver nosacījumus par e-grāmatu izdošanu, tādējādi nodrošinot izdevniecībai ekskluzīvas tiesības uz šo autoru darbu publicēšanu jebkādā formātā. Viņš aicināja autorus un to pārstāvjus nepieļaut šo tiesību nodošanu tre-

Markuss Dole vada “Random House” izdevniecību kopš 2008.gada 21.maija (Random House, Inc/ Bertelsmann foto)

šajām personām.

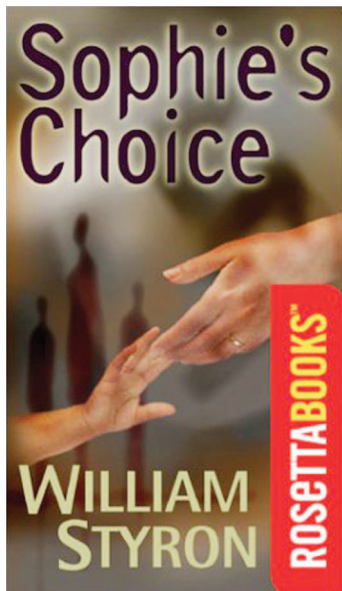
Taču līdzšinējie tiesas procesi par daiļdarbu e-versiju izdošanas tiesībām liek apšaubīt “Random House” argumentāciju. 2001.gadā “Random House” iesūdzēja tiesā e-grāmatu apgādu “Rosetta Books”, kas bija vienojusies ar vairāku autoru, tostarp V.Stairona, pārstāvjiem par viņu iepriekš tipogrāfiski izdoto grāmatu publicēšanu e-formā. Tāpat kā 2009.gada 11.decembrī izplatītajā e-pasta vēstulē, arī toreiz “Random House” apsūdzībā norādīja, ka viņu līgumi ar autoriem garantējot tiesības uz grāmatu izdošanu jebkādā formātā.

Tomēr ASV federālā tiesa Manhetenā noraidīja “Random House” prasību pret “Rosetta Books”, uzsverot, ka

formulējums "grāmatu formā" neietverot e-grāmatas. "Random House" prasību noraidīja arī apelācijas tiesa.

Tiesas process netika ierosināts. Abu pušu vienošanās dokumentā "Random House" atvēlēja "Rosetta Books" licenci 51 e-grāmatas izdošanai.

Rakstnieki un viņu literārie aģenti uzskata, ka izdevēju noteiktā autoru peļņas daļa — 15–25% no ieņēmumiem, ir neadekvāti zema, jo e-izdevumu sagatavo-

Viljama Stairona romāna "Sofijas izvēle" e-versija. "Rosetta Books" izdevums 2001.gadā

šanas un izplatīšanas izmaksas ir daudz zemākas nekā iespieddarbiem.

Kaut daudzas "tradicionālās" izdevniecības steidz slēgt ar autoriem papildus vienošanās par iespieddarbu e-versiju izdošanu, ASV izcilākais literārais aģents, daudzu ievērojamu autoru, tostarp Ralfa Elisona (*Ralph (Waldo) Ellison*, 1914–1994) un Vladimira Nabokova (1899–1977) pārstāvis Endrū Vīlijs (*Andrew Wyllie*) brīdina: **izdevēju nevērīgā attieksme pret autoru interesēm un tiesībām uz līdzvērtīgu peļņas daļu novedīs pie tā, ka autori vairs viņiem nepiešķirs tiesības uz iespieddarbu e-versiju izdošanu.**

Kā rīkoties autoram?

Daļa rakstnieku, sevišķi tie, kas jau guvuši lielu popularitāti, vairs nevēlas sadarboties ar "tradicionālajām" izdevniecībām, kas viņiem diktē savus noteikumus. Piemēram, bestselleru autors Stīvens Kovejs (*Steven Covey*, latviski izdota viņa grāmata "Ļoti veiksmīgu cilvēku 7 paradumi: rokasgrāmata personības un organizāciju efektīvai izaugsmei". (Rīga: Izdevniecības nams TRĪS, 2007)) vairs npublicēs savus darbus izdevniecībā "Simon&Shuster", bet tieši interneta tīmekļa vietnē "Amazon.com".

Lielbritānijas Autoru biedrība (*The Society of Authors*, <http://www.societyofauthors.org>), kurā apvienojušies 8500 rakstnieku, 2009.gada decembrī publicējusi vadlīnijas autoriem par autortiesību izmantošanu digitālā vidē. Biedrības ieteikumi:

1. Apsverama ierobežotas licences piešķiršana izdevējam — uz 10–20 gadiem, ne visu autortiesību termiņu;

2. Ierobežojama jebkādu ekskluzīvu tiesību piešķiršana uz oriģinālteksta pārveidošanu. Par papildinātiem, uzlabotiem izdevumiem būtu jāvienojas atsevišķi un tikai tad, ja ir skaidri zināmi tiesību izmantošanas nolūki;
3. Autoratlīdzībai par e-grāmatām jābūt augstākai nekā patlaban. Kamēr ekonomikas un tirgus situācija noskaidrojas, izdevējiem vajadzētu dalīt ienākumus ar autoriem vienlīdzīgās daļās. Katrā gadījumā autori tiek aicināti panākt vienošanos par augstāku atlīdzību. Būtu pamatoti, ja autora ieņēmumi par grāmatas pārdošanu sasniegtu 75%. Ja lasītāji grāmatu drīkst tikai apskatīt vai uz laiku abonēt, autoram būtu jāsaņem vismaz 50% par darba izmantošanu. Sprototami, ka izdevēji grib gūt peļņu, bet jāņem vērā, ka e-grāmatas izveidošanai un ražošanai ir zemākas izmaksas nekā poligrāfiskai grāmatai. E-grāmatas piegādes izmaksas izplatītājam, respektīvi, grāmatveikalam ir minimālas. Izdevējam vairs nav jāsedz grāmatu glabāšanas izmaksas.
4. Autoriem vajadzētu būt tiesībām ierosināt autoratlīdzības lieluma pārskatīšanu ik pēc diviem gadiem; jābūt tiesībām pieprasīt, lai autoratlīdzība tiktu palielināta par tām grāmatām, kas mazumtirdzniecībā gūst īpašu peļņu.
5. Ja e-grāmatas tiek pārveidotas, autoriem vajadzētu būt tiesībām apstiprināt pārveidojumus. Viņiem vajadzētu būt tiesībām iesaistīties adaptāciju, saīsināto variantu, dramaturģiju veidošanā, kā arī tiesībām lemt par muzikāliem, interaktīviem vai citiem papildinājumiem.
6. Vienošanās dokumentos vajadzētu paredzēt iespēju autoriem atgūt tiesības, ja e-grāmatas tirdzniecība gandrīz apstājusies. Kaut arī darba statuss ir "iespiest pēc pieprasījuma" (*print-on-demand, POD*) un/vai "e-grāmata", autoriem jāparedz tiesības pārtraukt līgumu par darba publicēšanu, mēnesi iepriekš par to brīdinot izdevēju, ja darba tradicionālā veidā un / vai elektroniskā formā pārdošanas apjoms iekšzemes tirgū atpaliek no līgumā norunātā līmeņa (vai ja autora ienākumi ir zemāki par līgumā noteikto) ilgāk nekā 12 mēnešus, ja avanss ir atpelnīts vai pagājuši trīs gadi kopš grāmatas izdošanas.

Izmantotā informācija

New guidance on ebooks published in the latest issue of The Author. [tiešsaiste]. The Society of Authors, 2009 [skatīts 2010.gada 1.martā]. Pieejams: http://www.societyofauthors.org/information-and-news/news-for-authors/news_detail.html?newsarticlepk=9737020AD44E558B001A5BD8782588B9.

Jane Friedman and Jim Kohlberg Launch Open Road Integrated Media (ORIM) with award-winning film producer Jeffrey Sharp [tiešsaiste] October 14, 2009. [skatīts 2010.gada 1.martā]. Pieejams: <http://www.openroadmedia.com/pdf/OpenRoadRelease.pdf>.

Rich, Motoko. New E-Book Company to Focus on Older Titles. *The New York Times* [tiešsaiste]. October 13, 2009 [skatīts 2010.gada 1.martā]. Pieejams: <http://www.nytimes.com/2009/10/14/books/14fried.html>

Rich, Motoko. Legal Battles Over E-Book Rights to Older Books. *The New York Times* [tiešsaiste]. December 12, 2009. [skatīts 2010.gada 1.martā]. Pieejams: <http://www.nytimes.com/2009/12/13/business/media/13ebooks.html>.